

ЕМПІРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТА МІСЬКОЇ ВЛАДИ: НЕОМАРКСИСТСЬКІ ІНТЕПРЕТАЦІЇ 1960-х – 1980 РОКІВ

В статті аналізуються дослідники неомарксистської орієнтації, котрі прагнули розкрити зв'язок міської та регіональної політики з класовими відносинами, процесами накопичення капіталу і власністю. Констатується, що у проведених неомарксистських емпіричних дослідженнях було виявлено те, що міська та регіональна політика здійснюється головним чином в інтересах великого капіталу; їх виразником є, перш за все, центральний уряд, що має можливості реалізувати свою волю як на національному, так і на місцевому рівнях через втручання в діяльність муніципальних та регіональних органів влади.

Ключові слова: неомарксистки, влада, емпіричні дослідження, локальні та регіональні спільноти, громада, класові відносини.

Серед численних досліджень 1960-1970-х років окремої уваги заслуговують праці неомарксистів. «У 1970-і роки відбулося щось у вивченні місцевої політики, – вона придбала марксизм, точніше, марксизм придбав її» [18, р. 1]. Неомарксистки вважали, що «конвенціональна» політична наука не здатна комплексно дослідити міську та регіональну політику оскільки, як правило, зосереджувалась на вторинних факторах [12, р. 499-500; 15, р. 218; 1, р. 6-11].

Вибір предмету вивчення корпусу емпіричних досліджень влади в регіональних спільнотах був обумовлений тією обставиною, що така галузь політичної науки і соціології продемонструвала високий науковий рівень аналізу, ставши, на думку одного з провідних фахівців у цій галузі Алана Хардінга, «зразком чіткості концептуальних засад методології» [6, р. 27], тому накопичений досвід вивчення владних відносин у міських спільнотах видається, мабуть, найбільш «репрезентативним» для розуміння самого феномена влади та вироблення оптимальних способів його вивчення.

Метою статті є аналіз специфіки неомарксистських емпіричних досліджень 1960-1980-х років регіональної та міської влади.

Проблемне поле та дизайн неомарксистських досліджень вибудовувалися у відповідності з такими базовими ідеями. Можливості проведення демократичної політики – на міському рівні, регіональному та навіть і загалом у суспільстві в цілому – від початку обмежені імперативами економічної системи, орієнтованої на отримання прибутку. Політичні інститути є частиною державної структури, котра забезпечує підтримання існуючих капіталістичних відносин [17, р. 253-254]. Відповідно, кризові, з якими стикається місцева політична підсистема, є не випадковими явищами, а відображають загальну кризу капіталістичного соціуму [20, р. 17]. «Апропріатори і будівельники є посередниками в конфлікті – вони знаходяться між капіталом і працею, і тим самим відтіняють протиріччя між ними...» [8, р. 289].

Вищесказане поділяється практично всіма дослідниками неомарксистської орієнтації. Основні відмінності між ними зумовлені розбіжностями в розумінні ступеню автономії держави і його частин, котра є необхідною для успішного виконання нею своїх основних функцій. Дослідники, що тяжіють до інструменталістських пояснень політики і влади, підкреслювали єдність інститутів капіталістичного держави, що діє як одне ціле.

Дещо інше пояснення було запропоновано прихильниками структуралістського підходу. На їх думку, для успішного виконання державою функцій акумуляції та легітимації потрібна суттєва автономія у відносинах між: а) державою і панівним класом і б) поміж центральними органами влади і структурами міського управління [5, р. 268-276; 13, р. 10-11].

Інструменталістський підхід був реалізований Синтією Кокберн в дослідженні місцевої політики в Ламбеті (адміністративний округ Лондона, Великобританія). Центральна ідея дослідження вибудовується навколо поняття «місцева держава» («local state»), яке за своїм

обсягом ширше поняття «місцеве самоврядування» («local government»), охоплюючи всі державні (управлінські) функції на місцевому рівні та символізуючи «фундаментальну єдність всіх частин держави» [2, р. 47]. Кокберн вказує на необхідність відмовитися від редукування місцевої влади до діяльності муніципальних органів, при цьому не варто покладатися на формальну незалежність муніципальної влади від держави: при капіталізмі вона фактично підпорядкована центральному уряду [2, р. 46]

Інший висновок, який природно походить із загальної концепції С. Кокберн і підтверджується результатами її дослідження, полягає в тому, що найважливіші інтереси правлячого класу реалізуються через центральні інститути держави. В Ламбеті інтереси панівного класу (власників землі, девелоперів, керівників бізнес-організацій, професіоналів) реалізуються насамперед через апарат центрального уряду [2, р. 45]. При цьому місце проживання не має принципового значення: більшість представників панівного класу живе за межами округу, але реалізує в ній свої ділові інтереси. Таким чином, місцева арена політики має для цих груп маргінальне значення.

С. Кокберн зазначає, що ступінь панування залежить і від ступеню спротиву збоку робітничого класу, особливо в тих випадках, коли капітал і держава втрачають ініціативу [2, р. 50-51]. Але шансів домогтися істотних вигод вкрай мало, а в разі серйозного виклику держава може продемонструвати свою «репресивну суть».

Інструменталістський підхід це заслуга американського вченого Едварда Хейеса [9]. Хто править в містечку Окленд? Відповісти на це питання, що міститься у назві його книги, Е. Хейес намагається за допомогою двох ракурсів аналізу міської політики: хто має на неї найбільший вплив і хто отримує найбільший зиск. Загальний висновок, до якого приходять Е. Хейес за результатами свого дослідження, полягає в тому, що в Окленді править бізнес. Е. Хейес простежує основні етапи еволюції політичної системи Окленда і показує, що домінування бізнесу мало місце протягом багатьох десятиліть [9, р. 198]. Зокрема, місцева влада не була схильна істотно розширювати сферу послуг, в чому були зацікавлені багато жителів міста; постійно відкладалися проекти по боротьбі з бідністю [9, р. 46]. Не була реалізована потреба у відтворенні соціального житла і дешевих робочих місць; бідні платили високі податки, а система соціальної підтримки і допомоги залишалася мінімальною [9, р. 75]. Було ліквідовано багато дешевого житла, наприклад, у 1955-1970 рр. – біля 9 тис. будинків, що істотно для порівняно невеликого Окленда [9, р. 102-103].

Оцінюючи ресурси і вплив бізнесу в Окленді, Е. Хейес звертає увагу на те, що бізнесмени завжди чисельно переважали в інститутах місцевої влади [9, р. 33, 45-36, 40], а силові структури часто безпосередньо використовувалися в боротьбі проти опонентів бізнесу. «Поліція постійно захищає інтереси місцевих власників і одночасно контролює та обмежує вплив робітників і чорношкірих» [9, р. 40]. Е. Хейес підкреслює, що наявність панівної чи домінуючої групи у міській політиці проявляється не в тому, що група завжди виграє: «жодна з правлячих груп в історії не відповідала цій вимозі». На його думку, показником влади в даному випадку є той факт, що в більшості випадків інтереси бізнесу зреалізовувалися у міській політиці, тоді як побажання інших груп не артикулювались, ігнорувалися, або успішно блокувалися. Так чи інакше, «Окленд демонструє патерни елітизму і класового правління, а не плюралізму» [9, р. 40, 160-196].

Прикладом дослідницького проекту, виконаного в руслі структуралістського підходу, є дослідження Мануеля Кастельса в Парижі. М. Кастельс чітко ідентифікував себе в руслі неомарксистської традиції, вважаючи її своєю «інтелектуальною матрицею» [1, р. 296]. Вихідний пункт міркувань М. Кастельса полягає в тому, що: 1) «структурно та історично міські та екологічні проблеми тісно пов'язані між собою і з фундаментальними протиріччями капіталістичного способу виробництва на його монополістичній стадії»; 2) ці суперечності зумовлюють існуючі форми міської соціальної організації [1, р. 5].

Розвиток капіталізму супроводжується істотним розширенням «колективного споживання» (житло, транспорт, освіту, соціокультурні блага, тощо). У цьому виявляється значимість феномену колективного споживання – як в контексті його використання для

акумулювання капіталу, так і в плані пом'якшення напруженості в соціальних відносинах [1, р. 17-18]. Але, незважаючи на розширення колективного споживання, в якому зацікавлена основна маса населення, приватнокапіталістичні форми виробництва ресурсів колективного споживання є недостатніми, що стимулює державу прийняти активну участь в процесі. Держава все активніше втягується в підтримку тих секторів, які менш вигідні (з точки зору капіталу та отримання прибутку), але необхідні для функціонування економіки; тепер саме вона стає головним постачальником послуг, що підтримують відтворення робочої сили. Навіщо державі потрібно витрачати зусилля на підтримку цих тенденцій? Відповідь на це питання лежить у сфері політики: держава забезпечує електоральну стабільність для чинної влади і знижує ймовірність протесту. Програма оновлення міста руйнувала зони, де були сильні позиції лівих; тому заміна робітників на офісних працівників позитивно (з точки зору можновладців) позначалася на електоральній поведінці [1, р. 104]. Електоральний контроль над Парижем мав для голлістів особливе значення, – демонстрації ідеології Парижа як центру бізнесу та культури. М. Кастельс не був схильний вважати це результатом здійснення конкретних інтенцій панівного класу; на його думку, тут скоріше реалізувалася цілком очевидна «логіка інтересів правлячого класу», яка завжди має тенденцію обмежувати все те, що їй заважає [1, р. 107].

Дослідження Річарда Хілла фокусує увагу на характерних для неомарксистських дослідників проблемах встановлення зв'язку між податковою кризою, яка мала місце у багатьох американських містах, і політичною боротьбою довкола цього [10; 11]. Як і інші дослідники неомарксистської орієнтації Р. Хілл підкреслює, що місто є продукт певного способу виробництва. Тому в капіталістичному суспільстві характеристика міста та етапи в його розвитку визначаються і обумовлені виробництвом, відтворенням і циркуляцією процесу накопичення капіталу [11, р. 213]. Процес урбанізації останньої чверті ХХ ст., пов'язаний з монополістичною стадією накопичення капіталу, характеризується «діалектичною взаємодією процесів централізації корпоративного контролю над капіталом, технології, організації та децентралізації виробництва, зайнятості та торгівлі, підтримуваним розвитком продуктивних сил (насамперед транспорту і комунікацій) в міському просторі». Найбільші міста стають центрами корпоративного управління, виробничих інновацій, прогресу, послуг; при цьому розвиток міського і сільського простору все більше диференціюється. Все це відбувається на тлі активізації ролі держави, яка перетворюється на важливий чинник процесу накопичення капіталу [11, р. 214-215, 217].

Нерівномірний розвиток міста обумовлений дією двох «законів капіталістичного розвитку»: законом зростання розміру підприємства («law of increasing size») і законом нерівномірного розвитку («law of uneven development»). Згідно з першим, зростання капіталістичного виробництва неминує обумовлює концентрацію і централізацію капіталу; одночасно ускладнюється структура підприємств, а механізм їх управління стає комплекснішим. Щоправда, варто констатувати, що тут Р. Хілл не оригінальний, а його типологія є досить «примітивною» [12, р. 510] на тлі наявних неомарксистських досліджень диференціації міст.

Закон нерівномірного розвитку обумовлений свободою інвестицій, переміщення капіталу в ті зони, які дають максимальний прибуток: прагнення до раціонального використання капіталу стимулює од-водночас створення робочих місць на одних територіях і безробіття на інших, багатство і бідність, розвиток і стагнацію. Відображенням закону нерівномірного розвитку виступають відмінності між столицею і периферією, передмістями і центром міста [11, р. 215]. Для накопичення капіталу потрібні інвестиції в інфраструктуру і робочу силу, щоб забезпечити зростання продуктивності праці; тому корпорації і фінансові інвестиції залучаються саме у ті міста і регіони, де мають місце сприятливі умови. Все це обумовлює зростання бюджету і «структурний розрив» між величиною витрат і наявними у розпорядженні міста ресурсами [11, р. 217-218]. У цьому контексті Р. Хілл розглядає політичну боротьбу в місті, яка, по суті, і розгортається навколо податкової кризи. Його основний висновок полягає в тому, що в перспективі податкова криза буде тільки

посилюватися, оскільки структурні обмеження не дозволяють місту реалізувати одночасно зростаючі потреби міського населення і запити приватного капіталу [11, р. 230, 237].

Марксистські підходи до дослідження міської політики природно стали об'єктом критики. Багатьох коментаторів зовсім не переконують функціоналістські по своїй сутті твердження про те, що держава «повинна» робити зусилля в інтересах капіталу [16, р. 105]. Найрадикальніше налаштовані опоненти вважали, що марксистські «опинилися в пастці найабстрактніших і войовничих категорій» і «не бачать нічого, окрім «акумуляції», «циркулювання капіталу», «класової боротьби» [3, р. 70-74]. Серед недоліків неомарксистських досліджень називають «досить вільне тлумачення каузального зв'язку» [17, р. 272]. В цілому ж дослідження міської та регіональної політики «все більше віддаляється від інституціонального аналізу, фокусуючись на вивченні впливу зовнішніх соціальних, економічних чинників і дистрибутивних аспектів політики» [18, р. 1]. Деякі критики переконані, що марксистські дослідники так і не змогли «перевести метатеорію в переконливий мікроаналіз» [19, р. 158; 4, р. 62]. Ці та деякі інші критичні зауваження – часто справедливі, але іноді не цілком коректні щодо конкретних авторів, – не є свідченням «неповноцінності» такого напрямку досліджень. Критична спрямованість досліджень, опора на політичну економію і соціально-класовий аналіз – сильні сторони неомарксистських досліджень [17, р. 272; 21, р. 580]. При цьому спостерігаються спроби скорегувати деякі традиційні постулати і використовувати ідеї [4, р. 59-71; 14, р. 73-87].

Проблематика, ідеї і акценти, позначені в неомарксистських дослідженнях влади у міських громадах, цілком релевантні і для аналізу сучасної української політичної практики. Далеко не завжди вітчизняним дослідникам вдається переконливо продемонструвати взаємозв'язок стратегічних цілей правлячої еліти і рішень, прийнятих на місцевому рівні, показати вплив структурних та інституційних чинників у міській політиці і механізм закріплення переваг одних груп за рахунок інших. З цієї точки зору звернення до досвіду західних неомарксистських досліджень влади є перспективним.

Використана література:

1. Castells M. *City Class and Power* [Text] / M. Castells. – London: Macmillan, 1979. – 198 p.
2. Cockburn C. *The Local State: Management of Cities and People* [Text] / C. Cockburn. – London: Pluto Press, 1977. – 207 p.
3. Domhoff G.W. *The Growth Machine and the Power Elite: a Challenge to Pluralists and Marxists Alike* 11 *Community Power: Directions for Future Research* [Text] / ed. by R. J. Waste. – Beverly Hills: Sage Publications, 1986. – P. 53-75.
4. Geddes M. *Marxism and urban politics* [Text] // *Theories of Urban Politics*. 2nd ed. / ed. by J. S. Davies, D. L. Imbroscio. – L.: Sage, 2009. – P. 55–72.
5. Gold D. A. y Lo C.Y.H., Wright E. O. *Marxist Theories of Capitalist State* [Text] // *Power in Modern Societies* / ed. by M. E. Olson, M. N. Marger. – Boulder; San Francisco; Oxford: Westview Press, 1993. – P. 268–276.
6. Harding A. *The History of Community Power* [Text] // *Theories of Urban Politics* / J. S. Davies, D. L. Imbroscio. 2nd ed. – L.: Sage, 2009. – P. 27-39.
7. Harloe M. *Marxism, the State and the Urban Question: Critical Notes on Two Recent French Theories* 11 *The Sociology of Urban Communities* [Text] / M. Harloe. – Cheltenham: Edward Elgar, 1996. – Vol. 2. – P. 228-255.
8. Harvey D. *Labor, Capital and Class Struggle around the Built Environment in Advanced Capitalist Countries* [Text] / D. L. Harvey // *Politics and Society*. – 1976. – Vol. 6, №. 3. – P. 265–295.
9. Hayes E. *Power Structure and Urban Policy: Who Rules in Oakland*. [Text] / E. Hayes. – New York: MacGrow-Hill, 1972. – 206 p.
10. Hill R. C. *Capital Accumulation and Urbanization in the United States* [Text] / R. C. Hill // *Comparative Urban Research*. – 1977. – Vol. 4. – P. 39-60.

11. Hill R. C. Fiscal Collapse and Political Struggle in Decaying Central Cities in the United States 11 Marxism and the Metropolis [Text] / ed. by W. K. Tabb, L. Sawers. – New York: Oxford University Press, 1978. – P. 213–240.
12. Jaret C. Recent Neo-Marxist Urban Analysis [Text] / C. Jaret // Annual Review of Sociology. – 1983. – Vol. 9. – P. 499-525.
13. Jessop B. Developments in Marxist theory [Text] / B. Jessop // The Blackwell Companion to Political Sociology / ed. by K. Nash, A. Scott. – Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 2004. – P. 7-16.
14. Kataoka S. «Posty» Urban Political Theory [Text] // Theories of Urban Politics / ed. by J. S. Davies, D. L. Imbroscio. 2nd ed. – L.: Sage, 2009. – P. 73-88.
15. Mingione E. Theoretical Elements for a Marxist Analysis of Urban Development [Text] // The Sociology of Urban Communities / ed. by M. Harloe. – Cheltenham: Edward Elgar, 1996. – Vol. 2. – P. 110-130.
16. Mollenkopf J. H. How to Study Urban Political Power [Text] // The Urban Politics Reader / ed. by E. A. Strom, J. H. Mollenkopf. – L.: Routledge, 2007. – P. 99-109.
17. Pickvance C. Marxist Theories of Urban Politics [Text] // Theories of Urban Politics / ed. by D. Judge, G. Stoker, H. Wolman. – L.: Sage, 1995. – P. 253-275.
18. Stoker G. Introduction [Text] // The New Politics of British Local Government / ed. by G. Stoker. – Basingstoke, L.: Macmillan, 2000. – P. 1-9.
19. Storper M. The Poverty of Radical Theory Today: From the False Promise of Marxism to the Mirage of the cultural turn [Text] / M. Storper // International Journal of Urban and Regional Research. – 2001. Vol. 25., №. 1. – P. 155-179.
20. Tabb W., Sawyers L. Editors' Introduction [Text] // Marxism and the Metropolis / ed. by W. K. Tabb, L. Sawers. – N.Y.: Oxford University Press, 1978. – P. 3-19.

Годнюк Л. А. *Эмпирические исследования региональной и городской власти: неомарксистские интерпретации 1960-х – 1980-х годов*

В статье анализируются исследователи марксистской ориентации, которые стремились раскрыть связь городской и региональной политики с классовыми отношениями, процессами накопления капитала и собственностью. Констатируется, что в проведенных неомарксистских эмпирических исследованиях было обнаружено, что городская и региональная политика осуществляется главным образом в интересах крупного капитала; их выразителем выступает прежде всего центральное правительство, что возможности реализовать свою волю как на национальном, так и на местном уровнях из-за вмешательства в деятельность муниципальных и региональных органов власти.

Ключевые слова: неомарксисты, власть, эмпирические исследования, локальные и региональные сообщества, общество, классовые отношения.

Hodnjuk L. *The Empirical studies of Regional and Municipal Authorities: Neo-Marxist Interpretations in 1960 - 1980's*

This article analyzes the researchers of Marxist orientation, which sought to reveal the relationship of urban and regional policy of class relations, the processes of capital accumulation and property.. It is noted that neomarkxist empirical studies have found that urban and regional policy is mainly for the benefit of big business; the central government that has the capacity to implement their will at both the national and local levels through intervention in the municipal and regional authorities.

Keywords: neo-Marxists, power, empirical, local and regional communities, community, class relations.